

CSÁKI JUDIT

Végállomás

■ TENNESSEE WILLIAMS: A VÁGY VILLAMOS A ■

Ha egyetlen (bár összetett) szóval kellene jellemezni a soproni Petőfi Színházat, azt mondanám: közönségbarát. Elsősorban abban az értelemben, hogy túlnyomórészt közismert, másutt már sikert aratott darabokat tűz műsorra, másodsorban közismert, másutt már sikert aratott színészeket léptet föl a nyugati határszélen az igazgató, Szilágyi Tibor. Túl azon, hogy a közönség mindkettőért hálás, azaz jelenlétével tüntet a színházban, a vendégrendezőknek és vendégszínészeknek – illetve a fővárosból szerződötetett népszerű művészeknek – köszönhetően ha nem is társulat-, de repertoár- és színházépítés mindenképpen folyik itt. (Jövőre például bemutatnak egy operettet, Offenbach Orfeusz az alvilágban című művét – a Pesti Magyar Színházzal közösen –, Tennessee Williamstől a Macska a forró bádogtetőn-t, a Charlie nénjét, Anouilh Becket vagy Isten becsülete című drámáját, egy Neil Simon-opust, a stúdióban pedig egy Szép Ernő-művet [pontosabban kettőt: a Kávécarnokot és a Májust], valamint Aldo Nicolai Hárman a padon című darabját. Mondom: közönségbarát repertoár.)

Szilágyi nem becsüli alá a publikumot: a kifejezetten szórakoztató előadások is igényes kiállításban, tisztes rendezésben és minimum korrekt színészi munkával készülnek. Tán ezért van, hogy a színházat elsősorban nívós szórakozásra „használó” közönséget nem ret-



tenti el egy-egy más típusú próbálkozás, új magyar darab ősbemutatója sem, így aztán néhány év alatt mód és lehetőség nyílik talán valamiféle ilyen irányú műhely kiépítésére is.

Tennessee Williamsnek *A vágy villamosa* című műve igazi „örök darab”; valószínűleg nem annyira immanens értékei, inkább hálás szerepei miatt. Blanche DuBois pedig kifejezetten színészi mítosz: bár nehéz, de mindig jó eljátszani. A megírása óta eltelt évtizedek úgy általában nem használtak a darabnak, a rendkívül fölgyorsult közelmúlt és jelen pedig mintha kifejezetten teherterele volna. Nemcsak azért, mert az „amerikai álom” réges-rég tovatűnt, és nem képes manapság drámai erővel hatni, hanem mert Williams darabjának intenzív költőisége bizony leginkább melodramává egyszerűsödött az eltelt idő alatt.

Szóval Rudolf Péternek nem volt könnyű dolga. A melodramatikus intonáció elkerülésére nyílnak mindenféle színházi utak – a rendezők legtöbbször a spród realizmust szokták választani, ritkábban a színpadi absztrakciót. Mindkettőnek komoly következményei vannak. Mindazonáltal mindkét stílusban születtek már a maguk nemében jó előadások – és nyilván számos más interpretáció lehetséges, mint alább is olvasható. Elképzelhető egy kemény, realista koncepció, amely már a darab kezdetétől leszámol minden lírával; ebben a fölfogásban Blanche elsősorban is notórius hazudozó, másodsorban idegbeteg. Drámai igazság szolgáltatatható viszont a lengyel származású Stanleynek, aki durva és közönséges ugyan, de legalább a földön jár, és az élet legszentebbnek tartott értékeinek – család, gyerek – két lábon járó hirdetőoszlopa. Rudolf Pétert ez a fajta értelmezés csöppet sem érdekli, és gondosan vigyáz arra, hogy sehol ne lopóddzék bele az előadásba.

Kínálkozik az absztrakció is. E nemben majdnem mindenki szimbólum volna: csupa súlyosan terhelt fogalom mászkálna a színpadon. Lehet ezzel is mit kezdeni, legalábbis elvben, de Williams darabjának legfőljebb a figurái bírnának el ekkora súlyokat, a cselekménye aligha. A soproni színháznak az előadáshoz készült szórólapja egyébként ilyen elgondolást sugall: „Blanche és Stanley személyében a kiszínezett álmovilág és a prózai valóság csap össze a szűk New Orleans-i lakásban. Vagy ha úgy tetszik, a fellengzős hazugság és a földhözragadt igazság.”

Rudolf Péter nem így gondolta. Az előadáshoz Menczel Róbert tervei alapján

Németh Borbála (Stella)
és Selmeczi Roland (Stanley)



Plúszik Tamás felvételei

Németh Borbála és Nagy-Kálózy Eszter (Blanche)

nagyszabású díszlet készült: a színpadon átlóban sín pár fut végig, ennek két oldalán vannak a fizikailag ilyenformán csöppet sem szűkös kis lakás különféle terei, baloldalt a konyha-nappali, amely egyben Blanche hálójelvé (egy karosszékkel ággyá nyitható szelleges szerkezettel), jobb oldalon, kissé hátrébb Stellának hálószobája, mögötte a sokat emlegetett fürdőszoba. A színpadot vertikálisan hatalmas vastraverz-építmény hálózta be; az egyik emelvény például a szomszéd házaspár, Eunice és Steve lakóhelye. Míg a földszinti terekben voltaképpen igazi bútorok vannak, amelyek plasztikusan érzékeltetik az úgynevezett tisztességes szegénységet, odafönt egyetlen asztal és szék található, s a legvalóságosabb tárgy egy spagettikészítő masina. Ez a tekerős szerkezet kétségkívül kap némi szimbolikus jelentőséget, már pusztán azáltal is, hogy Eunice monoton tekeréséből következtethet a közönség életük, mindennapjaik lényegére. Rudolf erre a jelentségre az előadás legvégén még rá is erősít: amikor mindennek vége, épp a spagettigép tekerése jelzi, hogy semminek sincsen vége...

A hatalmas építmény végső soron mégiscsak intim terekből áll – az egészet ritkán látjuk „munkában”. De az elején például igen: a síneken ugyan nem a Vágy nevű villamos csikorog be a színre, hanem Blanche botladozik be jókora bőrröndjével, fehér ruhában, nagy kalapban. Nagy-Kálózy Eszter ebben a környezetben maga a megtestesült anakronizmus – és ezzel máris előtűnik az alapkonfliktus: ez a nő nem való ide. Bárhogy igyekszik is, tehetnénk hozzá mindjárt. Merthogy igyekszik: Nagy-Kálózy számtalan finom gesztusa mutatja ezt az erőlködést; nemcsak azért, mert tartozni szeretne valahová, hanem mert az anakronizmust szeretné leplezni.

Rudolf Péter rendezésének centruma természetesen a Williams-dráma főszereplője, de az már nem ilyen magától értetődő, hogy értelmezésének középpontja is ő. Mégpedig nem a valahai birtok, a „fehér liget” úrnője, hanem a lecsúszott, az iskolából „bűnös” viszonya miatt kirúgott tanárnő, aki labilis idegzetét itallal próbálja kordában tartani, és miután eljutott a mélypontra – a kisvárosi bordélyba –, még egy utolsó próbálkozásra futja erejéből a hűgánál. Mind a rendezésből, mind Nagy-Kálózy árnyalatgazdag, érzékeny szerepformálásából kiderül, hogy ennek az utolsó próbálkozásnak a kelléktára a hajdani birtok, a ködbe vesző, rózsaszínű mültről szóló révedezések és a tovatűnt álmok. Mindez a hűgával, Stellával való kapcsolatteremtés eszköze, az a bizonyos közös nevező, melytől mindketten jó messzire sodródtak, ráadásul két, szinte ellentétes irányba.

Mivel ilyenformán Blanche figurája markánsan van körvonalazva – okos és érzékeny asszony, akinek múltját csupa rossz döntés és balszerencse kíséri –, rendezőileg semmi szükség arra, hogy Stanley és Stella közös világa bármilyen formában ellenpontot képezzen Blanche-sal szemben. Elég a különbözőség: ez a maga módján szeretettel és törődéssel bélelt durva egyszersőség, valamint a belátható és szűkös – igazi perspektívát nélkülöző – életér Blanche számára elég gyorsan kiismerhető. Stanley faragatlan fickó, akinek – megjósolható – a gyereke is faragatlan fickó lesz, és éppúgy a munkahely-lakás-kocsma (tekepálya) háromszögében éli majd az életét, mint a szülei. Selmeczi Roland alakításában mindvégig jelen van az az indulat, amelyet a Blanche-féle anakronizmus kelt benne, bár megfogalmazni aligha tudná, ezért folyamodik a kézzelfoghatóbb, alantasabb nyomozó praktikákhoz – és ez az indulat tör ki belőle akkor, amikor durván a magáévá teszi ezt a nem odaillő nőt, azaz az általa ismert egyetlen módon kerül fölénybe vele szemben.

De igazi párharc nincs Rudolf rendezésében. Nemcsak azért, mert a Stanley igazságát a papírforma szerint erősítő Stella Németh Borbála játékában kissé túlságosan pasztell, és elsősorban visszhangként működik hol a férje, hol a nővére mögött, hanem mert itt tu-

lajdonképpen Blanche drámáját látjuk, amelyben mindenki mellékszereplő a végző fölismeréshez vezető úton.

Mitch is az. Noha Incze József kiváló partnere Nagy-Kálózynek például abban a két jelenetben, amikor – mintegy egymásra felelve – megtörténik a hódítás-vallomás, majd a leleplezés; ráadásul egész figurájában pontosan jelzi a Stanley-féle élet egy szelidebb változatát, amely mégsem alternatíva Blanche számára.

Ugyanilyen rémisztő az a bebetonozott érzelmi érdekesség, indulatos, mégis kiegyensúlyozott összetartozás, amely Eunice és Steve házasságát jellemzi. Kovács Nóra és Bregyán Péter mintegy árnyékpárját játssza Stellának és Stanleynek, és ennek is az a funkciója, mint majdnem mindennek Rudolf rendezésében: hogy minden oldalról falat húzzon Blanche köré. Nincs kiút.

Nagy-Kálózy Eszter alakításának pontos ívében ez az összes tapasztalás szépen egymásra telegződik. Amikor látszólag idegbeteg aktivitással próbálja szét dúlni hűga házasságát vagy túlzó mórifikálással becserkészni Mitchet, voltaképpen csak azt próbálja meg, van-e még legalább egyetlen, utolsó lehetősége. Amikor tettetett jókedvvel leül a születésnapjára rendezett sivar kis családi vacsorához, már közel van a felismeréshez: nincs ilyen lehetőség.

Rudolf Péter rendezésének – és Nagy-Kálózy játékának – az utolsó jelenet a csúcspontja. Amikor az asszony készségesen együttműködve ismét betelepszik a fürdőkádba – amely ezúttal hangos zakatolással előregördül a síneken –, szőlőt szemegetve várja, hogy elvigyék, és közben egyik visszatérő fantazmagóriáját játssza engedelmesen. Pontosán tudja, mi van, és azt is, hogy mi lesz: a semmi lesz. Stella a kád mögött áll Blanche bőrröndjével, Stanley a kártyát pörgeti. Blanche távozásával fölborul mögötte a világ: elindul a forgó, kibillen helyéről a hálószoba, csak Eunice spagettiszabdaló masinájának nyekergése jelzi, hogy az élet nem áll meg.

Rudolf Péternek végeredményben sikerült olyan ösvényt találnia a Williams-darab szokásos értelmezései között, amelyet végigjárva az ember úgy érzi: megint megtudott valamit.

TENNESSEE WILLIAMS: A VÁGY VILLAMOSA (soproni Petőfi Színház)

FORDÍTÓTTA: Czímer József. **DÍSZLET:** Menczel Róbert. **JELMEZ:** Kárpáti Enikő. **ZENI SZERKESZTŐ:** Vasvári Pál. **DRAMATURG:** Hársing Hilda. **A RENDEZŐ MUNKATÁRSA:** Simon Andrea. **RENDEZTE:** Rudolf Péter.

SZEREPLŐK: Nagy-Kálózy Eszter, Németh Borbála, Selmeczi Roland, Incze József, Kovács Nóra, Bregyán Péter, Petőcz András, Horváth Eszter, Tándor Lajos, Ozgyáni Mihály.